

нитъ народни университети? И нима българската книга, българското списание, българския вестникъ не сж намѣрили най-добрия и най-широкъ приемъ въ библиотекитъ на българскитъ читалища? Нима български автори биха могли да добиятъ известностъ, нима биха били достатъчно четени безъ читалищата — най-добритъ проводници на българската книга? Защото известно е, че у насъ, вънъ отъ читалищата — като изключимъ учебницитъ — книгата не се купува.

Когато се интересуваме за културния и духовенъ животъ на нѣкой градъ или село — като изключимъ училищата, които смѣтаме за белези на официалната, държавна просвѣта — ние преди всичко се осведомяваме за читалището и за неговото състояние и кажи-речи само по него сждимъ за духовния напредѣкъ. Това не е случайно. Представете си единъ по-малѣкъ провинциаленъ градъ или едно село, които нѣматъ читалище. Присѣдката е готова — тамъ нѣма духовенъ и културенъ животъ. И това за нашитъ условия е съвършено правилна приценка. Защото ние веднага си задаваме въпроса: тия хора не четатъ ли книги, вестници, списания, не гледатъ ли театъръ, не слушатъ ли сказки, не интересуватъ ли се въобще отъ културни въпроси?

Очудването ни отъ липса на читалище въ нѣкое поселище е сжщо, каквото би било очудването ни, ако той нѣмаше училище.

Нашитъ условия сж такива, че ние смѣтаме читалището като най-естествено и необходимо допълнение на училището и считаме, че безъ читалище нѣма духовенъ и културенъ животъ.

Това не е разбиране на отдѣлни хора и на читалищни дейци, които — може да се допусне — страдатъ отъ увлѣчение. Не, това е едно дълбоко убеждение, легнало въ съзнанието на всички, безъ изключение. То е общо разбиране, добило характеръ на аксиома.

Когато се сочи голѣмото културно значение на българското читалище, налага се и друга характеристика, която отбелязва неговата голѣма важностъ въ българската общественостъ. Нашитъ читалища сж свободни организации, достъпни за всички граждани и обединяващи хора отъ всички обществени категории. Макаръ на пръвъ погледъ подобна организация да има винаги видъ на нѣщо не стабилно и не трайно, може би тъкмо за това се констатира обратното явление — въ България нѣма по-установени и по-трайни организации отъ читалищата. Обусловени отъ нуждата за културенъ животъ на нашия народъ, израсли като самотитно явление у насъ, закрепили въ една здрава полу-вѣковна традиция, читалищата сж една здрава обществена опора, тѣ сж сдружения на свободни умове, лишени отъ предразсѣдъци и фанатизъмъ и — на свободни духове, открити за всѣка културно-просвѣтна проява. Язвата на познатата българска партизанщина презъ всичкото време на свободния политически животъ въ България, въпрѣки случайни и отдѣлни епити, не е могла да проникне въ читалищата, може би единствено за това, че именно тѣ обединяватъ хора съ най-различни политически разбирания и свѣтогледи въ името на елементарния човѣшки стремежъ къмъ повече знания, повече просвѣта и повече духовностъ. Средъ вълненията въ нашия политически животъ, средъ ожесточенитъ обществени борби, които у насъ много пѣти сж бивали инспирирани не отъ благородни съревнования, българскитъ читалища сж се запазили отъ лоши увлѣчения, показали сж една устойчивостъ по пѣтя на своето развитие и възходъ и съ това сж доказали своята несъмнена обществена и морална стойностъ. Нима други обще-